

Finanční problém poválečný.

Máme-li řádně posouditi, v čemž spočívá poválečný problém finanční, musíme se vrátiti k tomu, jak vznikl. Slyšíme často o převýdaji bankovek, o inflaci a všechna veřejnost sváděna je k názoru, že by zmenšení množství bankovek, nalézajících se v oběhu, mělo samo sebou již za následek zvýšení nákupní síly peněz. Často vyjadřuje se to ve veřejnosti matematicky: je-li dvakrát tolik oběživa, než je potřeba, klesne jeho cena na polovici. Toto mechanické myšlení vede pak k hlásání různých opatření, jež jsou nejen úplně bezúčelná, nýbrž škodlivá. Je to mechanická teorie kvantitavní.

Jak vznikne inflace a kdy působí snížení kupní síly peněžní jednotky? Vezměme za příklad Rakousko-Uhersko, stát nám nejbližší, u něhož jsme znehodnocení měny prodělávali a kde pro příklady bude plně pochopení. Na těchto příkladech naučíme se korigovati teorie o převýdaji oběživa.

1. Při vypuknutí války byl stav rakousko-uherské banky takový, že bankovky byly plně kryty bankovně (směnkami diskontovanými, cennými papíry lombardovanými a zlatem), byly však také kryty do té míry zlatem, že mohla rakousko-uherská banka vydati za 2800 milionů bankovek a byly by všechny bankovky vydané do 40% kryty zlatem.

Tohoto stavu banky použila vláda, zrušila nařízením, vydaným dle § 14., zákaz privileje rakousko-uherské banky, že nesmí banka půjčovati státu, a

vypůjčila si přímo od banky 2800 mil. korun v bankovkách.

Tyto bankovky byly sice ještě dle statutu kryty zlatem, nebyly však kryty bankovně, t. j. nebyly jejich podkladem směnky obchodní vydané za prodané zboží, nebyly podkladem cenné papíry, náležející soukromníkům a reprezentující jejich úspory neb peněžní kapitál provozovací, aby zápůjčkou na čas byl tento kapitál uvolněn. Neznamenaly tedy tyto bankovky hodnoty statků stávajících uvolněné a přeměněné na bankovky. **Jen takové bankovky, které jsou kryty statky, nalézajícími se v oběhu neb zásobě, jsou řádně národohospodářsky vydány.** U oněch 2800 mil. korun, jež vypůjčil si stát přímo u cedulové banky rakousko-uherské, nebylo tohoto krytí. Stát dostal je do oběhu tím, že nakoupil střeliva, obilí, šatstva, děla a jiných statků a převedl tak bankovky do vlastnictví prodávačů.

Nakoupené statky byly určeny ke zničení (střelivo), k výživě a ošacení vojska, jež nevyrábělo nových statků, k opatření děl, jež ničily statky a opotřebovávaly se bez vytvoření nových statků atd., čili po vynaložení těchto 2800 mil. K. bylo v Rakousko-Uhersku méně statků a více peněz.¹⁾

2. Kdyby stát měl svoje veliké jmění a prodal je občanům, aby si zaopatřil peníze k vedení války, za tyto peníze nakoupil by střelivo, obilí, šatstvo, děla atd. a převedl by tedy takto získané peníze do vlastnictví jiných osob a takto získané statky by zničil, bylo by zde méně statků a stejně mnoho peněz.

3. Že jest zde méně statků a více peněz, samo o sobě působiti nemusí znehodnocení. Něco jiného je důležité: tím, že stát nakoupí to, co potřebuje, za 2800 mil. korun, dostanou se tyto peníze do důchodů

prodávajících. Kupní síla těchto jednotlivců neb združení je zvětšena o 2800 mil. korun. Oni jdou nakoupit to, co potřebují. Kdyby zde přes zničení statků válkou, bylo všeho dost, kdyby byly zde zásoby všeho, nebude mítí takovýto převýdaj bankovek vlivu na kupní sílu peněz čili ceny zboží nestoupnou, udrží se na výši, v jaké byly. Tedy rozmnožení oběživa samo o sobě nemusí mítí za následek stoupaní cen a pokles nákupní síly peněz.

Abyste nastalo stoupaní cen čili pokles nákupní síly peněz, je potřebí, aby ničení statků a odnětí pracovních sil výrobě vyvolalo nedostatek statků pro občanstvo potřebných a nutilo ty, kdož jich potřebují, aby dávali vyšší ceny.

To však se stane i v dobách normálních, že ceny stoupají při nedostatku zboží, to není ještě důsledek inflace nějaké, a nastalo by také v případě pod čís. 2. uvedeném, ačkoli oběh bankovek by nebyl rozmnožen ani o jedinou korunu.

4. Převýdaj bankovek počne působiti na zvyšování cen samostatně tím, že stát zvýšil kupní sílu jednotlivců, od nichž nakoupil statky potřebné pro válku a tím stvořil zde veliké množství těch, kteří mohou ze svých zvětšených důchodů nakoupiti si statky, jichž válečnou činností je méně.

Stát vystupuje hned při vyhlášení války jako kupec, potřebující rychle a nutně veliké množství statků, je ochoten dáti více, než je běžná cena za obilí, dobytek, koně, prádlo, šatstvo, střelivo, podněcuje zvýšenou cenou intenzivnost práce a rychlost dodávek. Tím obohatí velikou řadu osob, zvýší nákupní sílu velikého množství hospodařících jednotlivců, kteří na trhu jsou kupci ochotnými dáti vyšší ceny za zboží, na trhu práce poskytnouti vyšší mzdy,

aby podnítili větší výkonnost. Vidíme na prvý pohled, že mzdy stoupají nejprve ve zbrojovkách, v továrnách na výrobu střeliva, v dolech. Tím tvoří se stále větší kruh osob, jimž dostává se zvýšeného důchodu, zvýšené kupní síly, což v důsledku vede k zvýšení cen statků, kterých není dostatek, pak také dle zákona o spojitosti cen těch statků, jichž je dostatek, čímž dostává se majitelům těchto statků zvýšených důchodů.²⁾

5. Poněvadž stát výpůjčkou u cedulové banky dostává peníze velmi hladce a lacině (u rakousko-uhers. banky na př. za 1%), jest přímo sváděn k tomu, aby používal tohoto způsobu úvěru, aby kusu potíštěného papíru, jehož podkladem není nijaký hospodářský statek, přiřkl nařízením zákona hodnotu 100 nebo 1000 korun.

V Rakousko-Uhersku byl k tomu sváděn ještě více tím, že následkem blokády nebylo možno dovážeti zboží z ciziny — nebo aspoň ne v míře větší — takže bankovky stávaly se oběživem pouze domácím, o jejich poměru k cizím měnám nemohlo býti zjednáno jasno. Absolutism rakousko-uherský chtěl doma udržovati vyšší cenu koruny tím, že zakázal rakousko-uherské bance uveřejňování výkazů o oběhu jejich bankovek. Domácí obyvatelstvo nemělo mítí vědomostí o tom, mnoho-li papírových peněz obíhá, z jakého důvodu dostávají se do oběhu, jak jsou kryty kovově i bankovně (obchodními směnkami, dobrými papíry cennými), mnoho-li je přímých bankovkových dluhů státu u banky. Papírové peníze — u nichž je směnitelnost za drahý kov vyloučena a mají mimo to nucený oběh tak zařízený, že každý uvnitř státu musí je přijímatí za tolik korun, mnoho-li je na nich vytištěno — stávaly se čím dále tím

více dluh o p i s e m s t á t u, nikoli poukázkou banky na zlato a také ne pouhou přeměnou obchodních pohledávek krátkodobých na bankovky, které se zase vracejí do banky, když se stane směnka splatnou a zmizí z oběhu.

Zvýšené důchody, přeměna zásob na peníze a nemožnost zásoby doplniti měly za následek, že směnky obchodní byly zaplacený a nové nevznikaly, že placeny byly dluhy směnečné a v dalším vývoji dluhy hypotekární, čímž rozmnožovaly se hotovosti u bank a peněžních ústavů, pro něž nebylo úvěrního použití. Poněvadž dluhy jedí z mísy, všem těm, kdož byli dlužní a nyní zaplatili svoje dluhy, zvýšil se důchod, poněvadž ze svého důchodu nemusili platiti část na úroky z dluhů, rozmnožilo se jmění tím, že zbavili se dluhů. Toto zvýšení důchodů a trvalé zvýšení jmění — poněvadž platili dluhy kontrahované v dobré měně, vyšší nákupní síly penězi menší nákupní síly — vytvořilo zde množství lidí, množství soukromých hospodářství se zvýšenou nákupní silou, kteří na trhu se zbožím byli ochotni povoliti vyšší ceny a působiti tím volky nevolky ke snižování nákupní síly peněz.

Vklady u peněžních ústavů se množily a nebylo pro ně použití. Obchodní život neznal úvěru, kupováno a prodáváno za hotové, klesli jsme v hospodářském životě o stupeň níže, měli jsme h o s p o d á ř s t v í p e n ě ž n í, nikoli úvěrní.

6. Nedostatek úvěrního hospodářství měl však další nepříznivé následky. Bylo potřebí více hotovostí. Ohromné platy, které dříve konány směnkami, otevřeným úvěrem, šekem, obchodní poukázkou, téměř vymizely. Malý obrat zboží byl vyvážen dávno jeho vysokou cenou. Vzbuzován byl dojem — ve sku-

tečnosti falešný — že je oběživa málo. Ale místo aby se ustalo od rozmnožování oběhu platidel a všecko vynaloženo k docílení úvěrového hospodaření, házel stát svými výpůjčkami u rakousko-uherské banky nové miliardy do oběhu, a to v době, kdy stále více pracovních sil bylo používáno k ničivé činnosti válečné a množství statků bylo čím dále menší.

7. Nedostatek úvěrového hospodářství znemožnil pružnost oběhu platidel. Za normálního stavu věci, kdy dostávají se bankovky do oběhu jen eskontem 90denních obchodních směnek, jichž podklad tvoří výměna statků, obíhá bankovek více, potřebuje-li je obchod a průmysl, méně, je-li obchodní a průmyslová činnost menší. U nás na př. v době cukerní kampaně je potřebí mnoho peněz na zaplacení mezd, dovozů, řepy, cukrovar za 6 neděl kampaně vyplátí často mnohem více než obnáší jeho cena. Vypůjčí si k tomu peníze, kryté budoucí výrobou cukerní, směnky jdou do cedulové banky, jež vyplátí je bankovkami. Oběh bankovek se zvětší. Při splatnosti zaplatí cukrovar směnky z tržní ceny za surový cukr, oběh bankovek o to klesne, takže na podzim zpravidla je oběh větší, v letních měsících menší dle rozvoje obchodů.

Jestliže však stát vypůjčí si bankovky způsobem a k účelu, jak jsem shora popsal, vymizí-li potřeba úvěru, všechny peněžní ústavy mají více vkladů nežli obchodů, naroste-li jejich zárovň účet u cedulové banky, je zde ohromné množství platidel, která úplně stačí pro podzimní potřebu nejvýše napjatou. I když si potřebují na př. cukrovary vypůjčiti, vypůjčí si jen od banky, jejich směnky nepotřebuje banka podlati k diskontu u banky cedulové, poněvadž má dost svých vlastních peněz. Mluví-li proto

o tom, že vymizelo hospodářství úvěrní, dlužno tomu rozuměti tak, že všechna hospodářství mají tolik platidel, vkladů, žirových pohledávek, že vystačí se svými vlastními prostředky nebo s prostředky nižších organizací úvěrních, aniž by potřebovaly prováděti **úvěrní operaci s cedulovou bankou**, aniž by na základě této **úvěrní** operace soukromých hospodářství došlo k vydání bankovek. Uvažujeme-li tedy o inflaci, nestačí jenom hleděti na množství bankovek, nalézajících se v oběhu, nýbrž také na výši účtů žirových u banky cedulové, pokladničních poukázek, marůstání vkladů, poněvadž teprve ze všech těchto sum je zřejmo, je-li nadbytek platidel a je-li oběh jejich nepružný.

8. Zjistíme-li tímto způsobem, že při oběhu 37 miliard bankovek je celkem jen 21 milion směnek eskontován a lombardnímu úvěru 8 miliard tvoří podklad válečné půjčky, že je 9 miliard na bezúročném účtě žirovém, že stát je dlužen zbytek celého oběhu skutečného, dále toho, co je na účtě žirovém a na pokladničních poukázkách uloženo, pak je jisto, že obíhající bankovky přestaly mít ráz **bankovek**, t. j. papírů, vydaných bankou pro potřebu obchodu a průmyslu zakoupením obchodních směnek nebo poskytnutím přechodného (dražšího) úvěru na zástavu cenných papírů, a staly se **státovkami** (oděnými jen do formy bankovek), reprezentujícími státní dluh, užitými neplodně k ničeni statků, k výživě a vydržování hospodářsky nečinných armád a jejich příslušníků. Hodnota těchto státovek zmizela, za ni není zde statků nových. Stát je dlužen prostřednictvím cedulové banky každému, kdo je majitelem bankovky, nominální obnos, na nějž bankovka zní, a nařizuje jen, že každý jiný doma, uvnitř státu, musí bankovku přijati za nominální její obnos.

K těmto koncům došlo se v Rakousko-Uhersku. Banka rakousko-uherská jako cedulová banka byla vyřazena ze všech svých národohospodářských funkcí, stala se vlastně správkyní státního dluhu bankovního a tiskárnou bankovek.

9. Jestliže zvýšením důchodů a snížením množství statků došlo ke zvýšení cen a snížení kupní síly peněz a důchodu, musily důsledky inflace pokračovat, jednak tím, že stát nakupoval drážce statky ke zničení určené, jednak tím, že stále více jmění jednotlivců bylo používáno k tomu, aby zvýšen byl nedostačující důchod.

Stát bojoval drážce než dříve. Byl kupcem největším, jehož poptávka byla svrchovaně naléhavou a včasnost dodávky podmínkou zdaru. Mohl sice používatí donucovacích prostředků, stanovit ceny rekvisiční, zaříditi vojenský dozor v továrnách a dílnách, postavití vše pod válečné články. Jedno však nemohl stát změnit: že totiž, odebíraje pohotové statky nejprve pro armádu a vedení války, nemohl pro obyvatelstvo v tyle opatřiti dostatečné množství statků pro jejich potřeby, že hrozil výbuch nespokojenosti a zoufalství nad nedostatkem a drahotou, který by nemohl býti potlačen bez ujmy stavu na frontě. K tomu přistupovalo však, že policejními prostředky se nemohlo vystačit ani při rekvisicích, byl-li rozdíl mezi cenou rekvisiční a výrobní takový, že by to znamenalo hospodářskou zkázu jednotlivých výrobních hospodářství.

Státu nezbylo nic jiného, než přizpůsobiti se snížené nákupní síle peněz, platiti více, zvyšovati tedy důchody a jejich nákupní sílu, což ve svých důsledcích musilo vésti ke zvýšeným cenám a snížení nákupní síly peněz.

V dalším ukázu, jak všechna snaha směrnými cenami, maximálními cenami atd. čelí vzrůstu drahoty, musila být marná.

Neméně důležitou složkou snížení nákupní síly peněz jest převádění jmění do důchodu spotřebního. To netýče se snad jen těch, kdož, majíce jmění uloženo na pevný úrok, nemohli vystačiti s tímto důchodem a musili přibírat z kapitálu (drobní rentiéři žijící z u hospodařených peněz, sirotci, lidé s pevným důchodem, přidávající k němu z úspor), nýbrž oné veliké kategorie, kteří vyprodavše svoje zásoby zboží, obdrževše zaplacený zrekvírované součástky strojů, domovního příslušenství a pod., zpeněživše dobře cenné papíry atd., přestali rozeznávat mezi jměním a důchodem a zařadili do svého výdejného důchodu nejen zisk na zásobách nebo cenných papírech, nýbrž část daleko větší, část svého jmění. Ona veliká mobilisace jmění trvale uloženého a přeměna jeho na peněžní kapitál, zvýšila rovněž nákupní sílu jednotlivých hospodářství a učinila z nich na trhu statků nebezpečné kupce, nebezpečnější tím více, čím byl nejistější konec války a možnost odevzdati jmění zrealisované zase původnímu účelu: provozu továrnímu, obchodnímu, živnostenskému.

10. Není pochyby, že stát chtěl čelíti těmto důsledkům inflace různými prostředky. Výsledky těchto snah byly ubohé, musíme je však probrati:

a) Stát chtěl přeměnit peníze dané do oběhu na válečné půjčky. Teorie byla v Rakousku hlášána takto: rozmnožíme oběh platidel, stáhneme je do válečných půjček, nabyté takto peníze dáme do oběhu, stáhneme je opět novou půjčkou. Tak měla být financována válka.

Teorie byla správná, kdyby byl zde prostředek, jímž by byli donuceni majitelé bankovek, aby je vy-

dali za válečné půjčky, kdyby tyto půjčky byly nepůsobivé k lombardu u cedulové banky, aby touto cestou nemohl za války a po válce narůst oběh bankovek, kdyby to, co tímto způsobem by bylo staženo, byl postrádatelný důchod neb mobilisované jmění. Avšak všechna tato „kdyby“ nebyla uskutečněna. Naopak, stát přímo lákal upisovatele válečných půjček, úrokovaných 5½%, aby je zastavili u rakousko-uherské banky, zaručuje jim 5% sazbu lombardní ze 75% nominální ceny válečné půjčky. Místo aby učiněna byla opatření, jež by znemožnila neb ztížila lombard válečných půjček a tím rozmnožení platidel, učiněn pravý opak. Obyvatelstvo bylo lákáno, aby upisovalo nad svoje síly a kdo to neučinil dobrovolně, tam uplatněn tlak státu, válečná půjčka stala se výpalným, aby nemusil upisovatel na frontu, aby ho nezavřeli jako státu nebezpečného, a tak rozmnožen počet těch, kdož dávali na válečnou půjčku jako na obět, danou pro svoje a svých zájmů zabezpečení, pokládali ji za položku režijní, ale také rozmnožen počet těch, kdož při snadnosti lombardu pokládali ji za papír spekulací.

V Rakousko-Uhersku nemáme přesné statistiky ani oběhu bankovek, ani výnosu půjček a nemůžeme ukázatí ciframi, jak tato teorie selhala. V Německu však, kde vydávány byly říšské pokladniční poukázky s nuceným oběhem — tedy státovky — jevil se dle „Denkschrift über die Finanzen des Deutschen Reiches im den Rechnungsjahren 1914—1918“ stav takto:

Při vypsání půjčky	Oběh pokl. poukázek	Upsáno na půjčku	Více + méně —
	v miliardách marek		
1. půjčka 1914	2·6	4·5	+ 1·9
2. » 1915	7·2	9·1	+ 1·9
3. » 1915	9·6	12·1	+ 2·5
4. » 1916	10·4	10·7	+ 0·3
5. » 1916	12·8	10·7	— 2·1
6. » 1917	19·8	13·1	— 6·5
7. » 1917	27·2	12·6	— 14·6
8. » 1918	38·9	15·—	— 23·9
9. » 1918	49·4	10·—	— 39·—

Z tohoto přehledu je zřejmo, že při prvních čtyřech půjčkách podařilo se umístiti více půjček, než mnoho-li bylo v oběhu pokladničních poukázek. Příčina spočívala v tom, že umísťovány byly v nich realizované zásoby a jiné provozovací kapitály, nikoli pouze úspory. Od 5. půjčky rychlým tempem stoupá oběh nucených pokladničních poukázek a nedaří se již odssávání papírových peněz půjčkami, ačkoli na př. 8. měla rekordní úspěch.

Příčina spočívala také v tom, že půjčky byly lombardovatelné u zápůjčkových pokladen, jež vydávaly rovněž pokladniční poukázky (Darlehenskassenscheine) s nuceným oběhem na podkladě cenných papírů.

Koncem r. 1914	bylo jich v oběhu za	1.315 mil. M
» » 1915	» » » »	2.348 » »
» » 1916	» » » »	3.407 » »
» » 1917	» » » »	7.689 » »
» » 1918	» » » »	15.621 » »

Tyto sumy bylo by potřebí připočítati k oběhu říšských pokladničních poukázek (stejně jako v Rakousko-Uhersku lombard válečných půjček u rakousko-uherské banky) a pak ovšem ukáže se, že již koncem r. 1915 odssávání se povedlo jen v nepatrné míře.

Příčina spočívá v tom, že ničením statků, vyčerpáním zásob stanou se jednotlivé statky vzácnějšími, je potřebí zvětšených důchodů k jejich nabytí, zvětšené důchody ženou ceny nahoru, kupní síla peněz klesá a je jich potřebí více než při nižších cenách a tak ve všech hospodářstvích objeví se snaha udržeti co možno veliké množství výdajného, spotřebního i provozovacího kapitálu peněžitého bez vázanosti v půjčce válečné a pod. I když absolutní cifra válečných půjček stoupá, relativní poměr k oběživu klesá velmi nápadně. Nejvyšší výnos (8. půjčka) je již jen 38% oběhu říšských pokladničních poukázek a vidíme-li, že pokladniční poukázky zápůjčkových pokladen měly tendenci vzestupnou, že za rok 1918 stouply o 8 miliard, přeměněno ve skutečnosti na státní půjčku nepatrně oběživa.

Při této teorii zapomnělo se úplně na základní rozdíl mezi státními půjčkami předválečnými a válečnými. V dobách mírových ukládány do státních půjček úspory, které nepotřebovala hospodářství jednotlivá jako svůj provozovací kapitál, u nichž jim šlo pouze o důchod pevnou úrokovou sazbou určený a to důchod vlastní neb jiných osob, pro něž někomu vznikla povinnost výplaty (nadlace, sirotčí peníze, pojišťovny). Uvolnění takovýchto obnosů bylo možno jen prodejem, dočasné uvolnění jen zápůjčkou na zástavu. Tomuto druhému uvolnění překážela cedulová banka tím, že úrokovou sazbu stanovila o $\frac{1}{2}$ až 1% výše, než byla sazba eskontu směnečného,

zpravidla tedy značně výše, než bylo zúročení státní půjčky. Důsledkem tohoto opatření byl, že státní půjčky upisovány a umístovány z největší míry u těch, kdož měli úspory, nikoli u těch, kdož by musili pravděpodobně půjčku prodati neb trvale zastaviti, aby si opatřili z výnosu kapitál k jiným účelům, než je pevný důchod úrokový.

Ve válce tomu bylo jinak. Do válečných půjček ukládány hotovosti, které musily být opět zmobilisovány, jakmile by nastaly poměry mírové, poněvadž tvořily součást provozovacího kapitálu. Čím snadnější byla přeměna válečných půjček pomocí lombardu na peníze, tím více musil být také obnos uložený ve válečných půjčkách počítán za rezervu oběživa a působil již touto možností rozmnožení důchodů na zvětšení kupní síly jednotlivých hospodářství a tím na ceny.

V Rakousko-Uhersku byl, jak nahoře jsem uvedl, lombard nejen usnadněn, nýbrž přímo zaručenou nízkou lombardní sazbou (nižší než byla úroková míra z půjček) podporován. Dále bylo možno použití půjček k placení daní válečných a při posledních půjčkách slibováno, že bude možno platit půjčkami demobilizační materiál.

Po uzavření míru bylo proto nebezpečí rozmnožení oběživa lombardem válečných půjček ještě větší, než za války. Prodej jich byl téměř vyloučen, neb spojen se ztrátou. Zbýval tedy lombard. Není pochyby, že podržení systému rakousko-uherské banky by přivodilo dalekosáhlý lombard.

Tedy teorie o zmenšování oběživa válečnými půjčkami úplně ztroskotala.

b) Vyssávání válečných zisků a vyšších důchodů daněmi nebylo v Rakousko-Uhersku provedeno. Zvýšeny sice některé daně válečnými přírážkami,

zavedena daň z válečných zisků, ale tato opatření vedla k tomu, že přesunuto zvýšení do cen výrobků, což provedeno tím snadněji, čím méně bylo zboží a usilovnější poptávka po něm. Stala se však věc daleko horší: že daně takto do cen přesunuté nebyly ani předepsány, ani vybrány. Administrativa berní zavalena byla tolika novými válečnými povinnostmi (výplata vyživovacích příspěvků, používání finančních orgánů ke službám rekvizicí obilních, k dohledu na mlýny atd.) a vyměřování daně z válečných zisků bylo tak komplikované, že trosky berní správy nemohly zmocí ani předpisy dosavadních daní poplatníkům dříve známým, neřku-li těm, kdož etablovali se za války jako „obchodníci“ se vším, na čem se dalo trhnout, a tvořili onu bohatnoucí kastu lidí, neplatících ani výdělkovou, ani příjmovou daň, onu kastu nejnebezpečnějších zdražovatelů všech potřeb, poněvadž byli příležitostnými, válkou vyvolanými jevy.

Staré anglické pravidlo, že třetina nákladů válečných má být zaplácena daněmi, třetina přechodnými půjčkami, třetina dlouhodobými umořitelnými výpůjčkami, nebylo sice v této válce ani v Anglii dodrženo a bylo přímo daněmi kryto 15% válečných výloh.⁸⁾ Při ohromné sumě výdajů je to přes to veliký čin anglického národa, uvážíme-li, že v Německu bylo kryto daněmi jen 2 miliardy ze 110 miliard nákladů válečných, zbytek použit na to, co nedostalo se z jiných pramenů příjmů na běžná vydání.

V Rakousko-Uhersku nestačil výnos daní válečných ani na krytí úbytku řádných příjmů rozpočtových, poněvadž velmi mnoho daní důležitých (daň z piva, líhu, cukru, výnos cel) a snadno vybíraných mělo mnohem menší výnos, poněvadž bylo surovin

použito k výživě nebo k výrobě válečných surogátů pro vojsko (výroba glycerinu z cukru).

Proto odssávání zvýšených důchodů pomocí daní, nejlepší způsob boje proti inflaci, nebyl prováděn a proveden.

c) Třetí druh boje proti zvyšování cen a tím zmírnění znehodnocení peněz měl být docílen regulováním spotřeby. O stanovení cen maximálních, které při nedostatku zboží staly se ihned minimálními, a spíše stoupání cen podporovalo než jim čelilo, o stanovení cen směrných a trestání všeho překročení maximálních a směrných cen, jest škoda ztrácti slov, poněvadž tento pokus policejní reglementace cen ztroskotál všude, kde cena byla stanovena níže, než jak na trhu by se docílilo a osvědčilo se jen, když stanovena výše než byla by cena tržní (u piva, škrobu, sladové a žitné kávy a pod. náhražek). Jinak vedlo toto reglementování k rozsáhlému obchodu podloudnému a v něm k závratným cenám.

Stát však domníval se, že rozdělením spotřeby, zavedením kvoty na hlavu, vyloučením volného obchodu při věcech nutné potřeby docílí toho, že každý dostane to, co potřebuje.

Systém takový jako výpomoc z mouze byl by jistě vítaný, kdyby stát dovedl zachytiti všechno zboží neb téměř všechno zboží a rozdělití je spotřebitelům rovnoměrně a v dostatečném množství.

Ani jedno, ani druhé se nezdařilo. Byla zde ohromná třída samozásobitelů, které nedovedl stát odkázati na skutečnou jejich potřebu. Tato třída zatajovala výnos úrody obilí, brambor, mléka, másla, nejenom do té míry, mnoho-li sama potřebovala pro svoje mírové živobyті, nýbrž ponechávala si rezervy dalekosáhlé.

Důsledek toho byl, že porce, vyměřená nesamo-
zásobitelům, byla naprosto nedostatečná, tento ne-
dostatek spravován přednostním zásobováním ně-
kterých tříd a tak jsme dostali trojí stupnici občanstva: jedny, kteří pro uhájení holého života musili nakupovati za vysoké ceny pod rukou a snažili se zvýšiti svůj důchod; druhé, kteří jsouce pro jisté nutné potřeby zásobování lacino přednostně, měli z důchodu svého dosti přebytku, aby vystupovali při nákupu jiných statků jako početný kupec s intenzivní nabídkou zvyšující ceny těchto statků a rozšiřující drahotu na statky jiné; třetí, kteří měli zatajené zásoby svých výrobků, žili z těchto zásob mírově a prodávali pod rukou prvním i druhým za ceny úžasné neb za výměnu lichvářskou, zvýšili tím nadmíru svoje důchody a stali se početnými, lehko zbohatlými kupci na trhu jiných statků, kupci ochotnými povolití ceny daleko vyšší, než by povolili, kdyby důchod jejich vyplynul normální cestou

A tak všechna tato organisace, jež měla zabránovati zvyšování cen a provésti spravedlivé rozdělení statků vyrobených, vedla ve skutečnosti k úplné, do nejširších vrstev zanášené demoralisaci, každý perhorreskoval zákon a nařízení, každý hledal cestu, jak by ho obešel, jeden proto, aby zachránil život, druhý proto, aby žil mírově, třetí proto, aby zbohatl. Stát ztratil přehled o tvoření důchodů, poněvadž veliké jich množství bylo tvořeno způsobem zakázaným zákonem. Důchody takto nabyté musily býti zatajovány a ochotně vydávány a měněny na věci trvalého nevýnosového užívání (piana, nábytek, krajky, koberce a pod.), aby zatajení jich budoucně bylo usnadněno, sváděly k thesauraci zlata, stříbra, hoto-
vých peněz, byly důvodem k nemírné spotřebě a rozmařilostí.

Stát přeceňoval svoji schopnost zachytiti a rozdělití pohotové i vyráběné statky, ve statisících hospodářství výrobních vzdálených od úředních středisek, nesoustředěných a proto nekontrovatelných.⁴⁾

Státní regulace cen i rozdělování zboží dle vyměřených porcí ztroskotala a ve svých důsledcích podporovala nepravidelné tvoření důchodů, stoupání cen a klesání ceny peněz.

d) Vláda rakousko-uherská a v míře daleko větší vláda československá chtěla působiti na snížení drahoty konsumenty skými subvencemi a to buď na útraty některých vrstev, nebo příplatky státními. Prvý druh je representován zákazem zvyšování činží. Stát učinil pokus zameziti zvýšení činží, přízpusobené snížené kupní síle peněz a to na útraty majitelů domů činžovních. Měl jim býti zachován ciferně stejný důchod z domu, ačkoli je zřejmo každému, že nákupní síla tohoto důchodu je značně menší. K těm, kdož byli živi z úroků jmění nastřádaného před válkou, jichž důchod zůstal na předválečné výši ciferní, přičlenění byli majitelé domů činžovních.

Jaký důsledek mělo toto opatření? Občané, kteří před válkou vynakládali na byt 20% svého tehdejšího důchodu, vynakládají nyní 6—8% nynějšího svého důchodu. Zbylo-li jim tedy před válkou 80% tehdejšího důchodu k ukojení ostatních potřeb, mají nyní 92—94% nynějšího důchodu k tomuto účelu. Důsledek toho přirozený jest, že na trhu zboží jiného stali se silnějšími kupci, že jejich soutěž je zvětšena tím, že ve výdajích bytových byla jim poskytnuta úleva na útraty majitele domu.

Tito najímatelé bytů konsumních i provozovacích (dílen, krámů, kanceláří a pod.) zvýšili svůj důchod začasť více než desateronásobně, takže činže vskutku placená značí pro ně procentuálně nepatrný

výdaj a přestává vůbec hrát roli v jejich celkovém rozpočtu výdajném, čímž tlak jejich zbývajících důchodů na ceny jiného zboží stává se ještě ostřejším a důchod majitele domu co do své nákupní síly klesá.⁶⁾ Mimo to snižuje jejich důchod stát zvyšováním osobní daně příjmové.

Stát uměle zlaciniti hleděl nutně potřeby životní na svoje útraty. Připlácel 1 K na 1 kg živé váhy dobytka, prodával s prodělkem draho nakoupené obilí v cizině. Tímto způsobem zvyšoval důchody potřebným, ale také těm, jichž důchody by stačily na placení dražšího masa, dražší mouky, uvolňoval jim z jejich důchodů značné částky, aby mohli na trh volných spotřebních předmětů přicházeti s usilovnější nabídkou a zvyšovati ceny.

Manca rozpočtová, jež nastala tím, že nerostla daň činžovní, i tím, že ze státní pokladny připláceno na zlevnění potravin, byla kryta válečnými půjčkami, jimiž opět rozmnožována inflace.

Takovéto konsumentské subvence měly by smysl, kdyby byly skutečně opatřením výjimečným, připravujícím přechod ke zvýšeným cenám. Avšak jako metoda trvalá pro celkový stav drahoty, t. j. počítaný na všechny potřeby životní, nemají významu a ztěžují jen přechod k normálnímu hospodaření.

Jisto je totiž, že přechod od válečného hospodářství vázaného k mírovému hospodářství volnému, způsobí vždy dočasné stoupnutí cen, poněvadž při vázaném hospodářství jsou vždy dvojce ceny: státem určené a obchodem pod rukou vytvořené. Jednotlivá hospodářství výrobní snaží se docílit stejného výnosu za statky prodávané, jaký měla při válečném hospodářství za statky vázaně prodávané i za statky pod rukou obchodované. Není-li těchto statků dostatek, zvyšují dovážená kvanta cenu tím více, čím

obtížnější a za vyšších cen na domácí měnu přepočítaných dovoz se provádí.

Tím normální tvoření cen a normální tvoření mezd a nákladů výrobních se oddaluje a zatemňuje se pro veškerou národohospodářskou činnost skutečný stav věcí tak, že nikdo nedovede ani přibližně určit, jsou-li výrobní náklady u nás na světové úrovni a jsme-li na světovém trhu schopni konkurence, překvapí-li nás těžká průmyslová krise či zůstaneme-li jí ušetřeni.

Tuto nejistotu nevyvází domnělý chvilkový prospěch a tak zvaný klid.

11. Zbývá ještě vyšetřiti, jak jevílo se klesání nákupní síly koruny ve stycích mezinárodních během války. Styk mezinárodní za války byl malý následkem blokády prováděné státy čtyřdohody, které do sféry svého vlivu zahrnuly také evropské státy neutrální, kontrolující jejich vývoz i dovoz. Směnečný kurs ve Švýcarsku a Amsterdamu během války nebyl proto výsledkem oceňování obchodní a platební bilance rakousko-uherské, nýbrž byl výslednicí úvah politických. A tu ovšem zabránil Belgie, severní Francie, Srbska, valné části Rumunska, ruského Polska, části Ruska, později části Itálie značilo nejenom velikou kořist válečnou, nemilosrdné vyrabování zabraných území, ožebračení obyvatelstva, nýbrž rozšíření hospodářského území a vzbuzování dojmu, že ústřední mocnosti přes blokádu udržují se při soběstačnosti.

Ve styku se zahraničními trhy byly ostatně centrální mocnosti opatrné a provozovaly buď kompenzační obchody (Rakousko-Uhersko za tabákové výrobky, cukr, lín, Německo za uhlí, surové železo, výrobky chemického průmyslu) nebo uzavíraly valutní půjčky, nebo konečně uváděly do oběhu v cizině

ruské ruble, rumunské lei, srbské dinary, italské liry, belgické a francouzské franky, jež vyměnily v okupovaných územích za válečné peníze, zavádějice je tam placením žoldu vojákům i důstojníkům a platíce rekvisice těmito papírovými liramí, lei, polskými markami, franky. Německo bylo silnější po této stránce, poněvadž bylo systematictější, bezohlednější. Sebralo všude nejprve všechno zlato, rozmnožovalo svůj zlatý poklad, použilo zlata v Juliově věži uschovaného, odstrojilo svého spojence ze všeho těměř zlata, vybralo zlato z oběhu doma i na hranicích při jejich přestupu a vyrovnávalo opatrně kurs marky vývozem zlata.

Rakousko-Uhersko velmi brzo bylo „zlata proto“. Do 15. dubna 1915 razilo dukáty na soukromý účet a tím podporovalo thesauraci zlata. Brzo po vypuknutí války uvolnila rakousko-uherská banka větší položky stříbrných zlatníků, které ihned zmizely v punčochách. Z oběhu nemohla stáhnouti zlato, poněvadž ho bylo v oběhu nepatrně. Vydávala tedy zlato do ciziny pro udržení kursu. Vlády obě požádaly dokonce rakousko-uherskou banku, aby jim vydala jejich zlaté depot za 390 mil. zlatých korun, poskytnuté bance r. 1892 při úpravě měny, a zlato putovalo do Německa. Zlatý poklad se rozplynul a obnášel 262 mil. korun, se stříbrem a devísami 327 mil. korun.

Nejde zde o otázku krytí neb nekrytí, nýbrž jde o to, mohla-li banka vývozem zlata regulovati kurs koruny na mezinárodním trhu.

Kovový poklad neslouží snad jen tomu, aby bankovka byla vyměněna za kovovou minci, nýbrž je-li veliká disparita mezi směnečným kursem a kovovou paritou, lze docílití rovnováhy vývozem zlata. Je-li totiž kovová parita 100 franků 95 korun a kovová

parita 100 korun 105 franků, a bylo by možno 100korunovou směnku na Vídeň koupiti v Ženevě za 100 franků, 100frankovou směnku na Ženevu ve Vídni následkem toho za 100 korun (ne za 95 K), vyplatí se zaplatiti v Ženevě směnku zlatem vyvezeným, poněvadž při placení hotovými bude státi výplata tolik zlata, že rovná se to 95 frankům a výlohy zaslání, pojištění ca. 1 K. Po směnkách na Ženevu bude menší poptávka, klesnou, přiblíží se paritě, avšak pro kompensaci závazků na Vídeň se závazky na Ženevu budou hledány směnky na Vídeň a také ty přiblíží se paritě. Vyvezení zlata je stejné jako vyvezení jiného zboží, jenom že zlato má v cizí měně pevnou, měnovými zákony vyjádřenou cenu, je hladce přijímáno resp. přijato býti musí, kdežto u zboží musí býti sjednána cena a musí ho býti zde potřeba.

Rakousko - uherská banka měla na počátku války (23. července 1914) zlata za 1237·9 mil. korun, směnek na cizinu 60 mil., stříbra za 291·3 mil., čili poklad kovový za 1589·2 mil. korun. Čerpání z oběhu, jaké provedla Francie i Německo, a rozmnožení zlatého pokladu nebylo možno, poněvadž oběh zlatých korunových mincí byl koncem r. 1913 za 225·6 mil. korun, stříbrných peněz za 37·4 mil. Vedle toho ovšem dukáty jako mince obchodní. Tyto obnosy byly hned v prvých měsících války thesaurovány nebo na dukáty změněny. I kdyby však se podařilo velkou část oběhu kovových mincí stáhnouti, nemělo by to významu pro celkový stav.

Rakousko-uherská banka zbavila se a byla zbavena velmi brzy svého zlata i stříbra (stříbro kleslo na 8½ mil. korun, a to i s drobnými mincemi stříbrnými) hlavně na válečné potřeby do Německa, poněvadž generální štáb rakouský neměl národohospodářského smyslu, kdežto v Německu byl zřízen při

generálním štábu vojenském generální štáb národohospodářský, vedený p. Rathenauem.

Když byla rakousko-uherská banka zbavena zlata, stříbra a směnek na cizinu, mohla udržovati jakž takž kurs koruny v cizině valutními půjčkami, t. j. uzavíráním půjček v cizině v cizích měnách, z jichž výnosu placeno bylo zboží v cizině. Takovéto půjčky odkládají placení na dobu pozdější, není potřeby obstarávati cizí měny nákupem za koruny. Po něvadž by jinak poptávka po cizích měnách byla veliká, stoupaly by v ceně a tedy koruna klesala.

Německo — obávajíc se finančního zhroucení Rakousko-Uherska — vycházelo mu po této stránce vstříc do té míry, že do 31. října 1918 zapůjčilo mu M 4.141,875.000.

Ale také jiné dluhy v cizích měnách byly uzavřeny a obnášely k 31. říjnu 1918 dluhy:

v holandských zlatých	58,038.280 h. zl.
v dánských korunách	27,919.150 d. K
ve švédských korunách	9,472.751 šv. K
Rakousko samo v bulh. lvech	3,600.000 bulh. lvů

Přepočítáme-li tyto dluhy na **zákonnou** paritu (nikoli na kurs tehdá platný), bylo uzavřeno valutních půjček za 5.039,000.000 K. Počítáme-li však kursy platné 31. října 1918, obnášely tyto zápůjčky:

marková . . . při kursu 178·5	K 7.393,246.875
holandská . . . při kursu 4·755	K 275,972.021
dánská . . . při kursu 3·16	K 88,224.514
švédská . . . při kursu 3·26	K 30,881.168
bulharská . . . při kursu 95	K 3,420.000
celkem	K 7.791,744.578

Rakousko-Uhersko těšilo se podpoře neutrální ještě v době před svým zhroutilím. Od 30. června 1918 do 31. října 1918 průbylo na těchto dluzích za 6% mil. dánských a za 3½ mil. švédských korun!

Rakousko-uherská banka a bývalá monarchie pro udržení kursu koruny vydaly:

ze zlatého pokladu	1.200 mil. K
zlata a stříbra ve valutních zápůjčkách .	5.000 mil. K
počítáno v zákonné paritě úhrnem .	6.200 mil. K

takže mohla býti skutečně passivnost platební bilance do ciziny — vzhledem k tomu, že do ciziny nepřátelské se neplatilo vůbec — tímto způsobem kryta.

Mimo to pomáhala Německo Rakousko-Uhersku v té formě, že byl smluven pevný přepočítací kurs mezi korunou a markou, aby silnější marka udržovala na povrchu korunu.

Třetí prostředek k regulaci mezinárodního kursu koruny diskontní politikou rakousko-uherské banky nemohl býti použit, poněvadž úvěnní hospodářství, jak v bodě 7. vyloženo, pominulo a bylo proto úplně lhostejno, zdali banka svoji diskontní sazbu úrokovou stanoví na 4% či 12%, poněvadž neproudily k ní **směnky vůbec**, a nemohla zvyšováním úrokové míry podnikavost a vývoz dusiti, snižováním podporovati.

Mimo to stát z důvodů vojenských i hospodářských zakázal vývoz a dovoz některého zboží a všecek vývoz a dovoz vázal na svolení a podrobil kontrole.

Poněvadž cizích valut a výplat na cizinu mělo býti užíváno úsporně a plánovitě, zařizována byla při

rakousko-uherské bance ústředna devisová, které měly býti odváděny všechny pohledávky na cizinu a od ní za ceny stanovené kupovány a prodávány.

Všecka tato opatření nemohla sice udržeti zahraniční kurs koruny na zákonné paritě, avšak to nezdařilo se ani státům mnohem bohatším a lépe spravovaným než bylo Rakousko-Uhersko, o němž tvrdí Alfred Lansburgh, že to, co „spáchalo s penězi, nebyla již politika, nýbrž čin zoufalství“.

V listopadu 1915 stálo v **Amsterodamě**

100 M 48 hol. zl.

100 K 34·5 hol. zl.

Dne 28. října 1918 — v den převratu — stálo

100 M 36·90 hol. zl.

100 K 20·75 hol. zl.

Dne 15. listopadu 1918

100 M 33·70 hol. zl.

100 K 19·25 hol. zl.

V Curychu stálo 28. října 1918

100 M 76·50 franků

100 K 46·50 franků

a dne 14. listopadu 1918

100 M 66 franků

100 K 37·50 franků.

Není, bohužel, možno srovnávat předválečná indexová čísla, ani válečná, abychom mohli správně oceniti, jak u nás stoupla celkově, průměrně drahota a jak stoupla v cizině.⁶⁾

Nestačí zajisté říci, že některé zboží v ceně stouplu, poněvadž sluší uvažovati vždy celkovou úroveň cen. A v této úrovni opět dlužno uvažovati, zdali není přivoděna nedostatkem zboží a jiných potřeb vůbec, nebo jenom na trhu státu, o nějž jde, a zdali by naplnění trhu mělo za následek poklesnutí cen, poněvadž světová cena je nižší než domácí.

Pro přiměřenost cen a pro posouzení skutečné nákupní síly peněz, bylo by toto pozorování cen nejdůležitějšího zboží svrchovaně důležitou. Avšak také rozpočty jednotlivých typických soukromých hospodářství měly by velikou důležitost pro posouzení této otázky, poněvadž, jak jsem ukázal, zvýšené důchody mají za následek intenzivní poptávku a tím stoupaní cen.

Jestliže cizí měna je také devalvována, jestliže za frank koupím v oné zemi průměrně tolik jako dříve za půl franku a koupím-li u nás za korunu průměrně tolik jako za dob normálních za čtvrt koruny, neměl by býti kurs koruny v zemi frankové 26·25 centimů (t. j. $\frac{1}{4}$ ze 105 centimů, ze zákonné předválečné parity), nýbrž 52½ centimu. Kdybych totiž nakoupil u nás zboží za 100 K, má toto zboží cenu 25 korun předválečných a těchto 25 korun předválečných má hodnotu 26¼ franků předválečných, avšak 52½ franku s nynější nákupní silou poloviční.

Dnešní měny nejsou měnami kovovými, výměna bankovek za zlato i stříbro suspendována, vývoz zlata zakázán snad ve všech státech, zlato i stříbro má agio (t. j. má větší cenu než dle zákonů o měnách míti má, neboť nedostanete 1 kg ryzího zlata za 3280 K, ani za 3100 franků, nýbrž draže), připoutání bankovek i státovek na kov bylo uvolněno, takže konec konců měřítkem hodnoty peněz zůstává jen

zboží, jež za ně v jedné a ve srovnávané druhé zemi nakoupiti lze.

A tu by ovšem řádné vyšetření cen bylo teprve obrazem pravého poměru mezinárodního kursu.

Jestliže proto nedůvěra k papírovým penězům jednoho státu nebo spekulace sníží kurs těchto papírových peněz a my dojdeme ke stavu, že za dříví koupené u nás za koruny, dostanu v Itálii tolik lir, kolik jsme zde dali korun, objeví-li se mi tento zjev — třeba ne v takové míře — při železe surovém, uhlí, skle, porcelánu a všech důležitých statcích spotřebních i výrobních, pak musil bych dojít k úsudku: poněvadž průměr cen všech těchto statků v Itálii vyjádřený v lirách je roveň průměru cen všech těchto důležitých statků spotřebních i výrobních u nás vyjádřenému v československých korunách, **rovná se líra koruně**, t. j. za důchod v lirách nakoupí každý v Itálii právě tolik jako u nás za stejně velký důchod v korunách. Jestliže by však i přes tento zjev stála líra 4 Kč. a koruna 0.25 liry, není pochyby, že je hodnota koruny vůči lire podceňována a líra nadceňována.⁷⁾

Tento stav, trval-li by delší dobu, musí působiti další stoupaní cen v tuzemsku, a sice ve dvojm směru:

a) Vývozce dříví, který je koupí zde za koruny a prodá v Itálii za stejné množství lir, vydělal by, přeměnív liry na koruny na každých 100 K plných 300 K. Aby co možná nejvíce dříví vyvezl, bude ochoten dáti místo dosavadní ceny cenu dvojnásobnou, poněvadž, dá-li 200 K a prodá za 100 lir, jež promění na 400 K, vydělá přece 200 K čili 100%. Každý nízký kurs, lépe řečeno každé klesnutí mezinárodního kursu měny, je premií na vývoz i tehda, když je hospodářsky zdůrazněno. Avšak mezinárodní

podcenění měny je prostředkem k vyrabování státu s podceňovanou měnou v cizině a výše ceněnou doma, k nerozumnému, nesystematickému vývozu bez ohledu na domácí spotřebu.

Vývozce za takového stavu zvyšuje ceny doma a je ochoten snížit ceny v cizině, je ochoten dříví ze 100 K na 200 K zvýšené prodati do Itálie za 80 místo 100 lir, poněvadž i pak dostane za těchto 80 lir 320 K a má značný zisk.

Podcenění měny na mezinárodním trhu má za následek nejenom podnícení exportu, nýbrž zvýšení cen doma, tedy snížení nákupní síly domácí měny, snížení cen v cizině, tedy zvýšení nákupní síly cizí měny. Export nemá vyrovnávací síly jako za normálních dob, poněvadž ohromné rozpětí připouští, aby se exportér dělil o svoji exportní premii s domácím výrobcem (zvýšením ceny výrobku) a se zahraničním importérem (snížením ceny vyjádřené v cizí měně), tím cizí měna, zachovávajíc ciferní poměr (zde 1:4), stává se méně nadceněnou (zvýšením kupní síly, zlacněním zboží) a domácí měna při zachování ciferního poměru (zde 4:1) stává se méně podceněnou (snížením kupní síly, zdražením zboží doma). Teoreticky lze říci, že tímto způsobem můžeme dojít k tomu, že měna, jejíž nákupní síla v určité době byla rovna nákupní síle cizí měny (1 K = 1 liře), byla-li podceněna na poměr 4 koruny = 1 liře, exportem může dospěti k poměru 4:1 národohospodářsky správnému čili k poměru, že u nás za 4 koruny koupím tolik, jako v Itálii za 1 liru. Prakticky ovšem k tomu nedojde, nýbrž setkají se obě tyto ceny na některém bodu, blízcím se podcenění.

b) Export při tomto podcenění bude vyhledávat takové statky, u nichž výrobní náklad nehraje značnou roli, čili bude vyvážeti suroviny a polotovary

spíše než hotové výrobky, poněvadž v zemi s podceněnou valutou budou výrobní náklady stoupati ve všem, kde je výroba odkázána na dovoz surovin neb části surovin z ciziny. A tím přicházíme k druhému směru zvyšování cen. Snížený mezinárodní kurs měny působí jako ochranné cło doma, zamezuje dovoz ciziny a výroba doma může zvyšovati ceny výrobků. Mezinárodní podcenění měny působí jako úplná prohibice, úplné zabránění dovozu zboží z ciziny. Jestliže však stát, jehož měna je mezinárodně podceněna, přes to nevyhnutelně potřebuje dovozu z ciziny a musí-li dovážeti obzvláště potřeby výživy a suroviny pro výrobu, platiti je v nadceněné cizí měně, stoupne dražota doma, stoupnou také výrobní náklady, vývoz vrhá se na suroviny domácí a polotovary. Podceněná měna domácí klesá a blíží se povlovně k onomu bodu, kde s cizí měnou se poměr nesprávný vyrovná a stane se národohospodářsky správným.

Tento proces postupuje rychleji, jestliže z ciziny dovážejí se hotové výrobky, poněvadž v nich je mnoho mzdy a jiných výrobních nákladů a proto musí býti dražší než doma vyrobené zboží třeba z drahé suroviny, postupuje také rychleji, jsou-li dováženy věci přepychové, poněvadž přesunutí do cen je snadnější u těchto věcí zvláštní oblíby. Vyčerpají-li se těmito dovozy pohledávky za vývoz v cizině, nezbude na věci potřebnější.

A tak těmito dvěma cestami — vývozem a dovozem — zvýší se dražota doma, je-li domácí měna v cizině podceňována.

12. Z čeho plyne podceňování měny na trhu mezinárodním? Kdyby byla měna upravena, bylo by lze podceňování čeliti přímo i nepřímou. Základem takové upravené měny byl by obchodní a průmyslo-

vý život ve státě, hospodářské statky vyráběné a jejich směna. Vědělo by se, že peníze mohou býti čerpány z banky oprávněné vydávati bankovky pouze na papíry representující tržní cenu za zboží, nebo za zástavu cenných papírů za dražší úrok. Předepsané výkazy této cedulové banky by poskytovaly jasný obraz o hospodářském proudění ve státě. I kdyby nebyly vydané bankovky kryty kovem, vědělo by se jasně, že jejich pokladem jsou soukromoprávní závazky firem na směnkách neb lombardních dluhopisech podepsaných, že podkladem pro vydání bankovek je tržní cena zboží, za jehož správné zaplacení během 90 dnů cedulové bance ručí dvě nebo tři soukromé firmy solventní. A regulace kursů mezinárodních je možná snížením diskontní sazby, jímž podnikavost se podněcuje, nebo zvýšením jejím, jímž podnikavost se brzdí. Neboť zvýší-li za normálních dob cedulová banka diskontní sazbu (úrok ze směnek), zvýší ihned svoje sazby úrokové všechny peněžní ústavy, přistoupí eventuelně ke zvýšení úroků ze vkladů a tak obchod i průmysl platí vyšší sazby ze svého vypůjčeného provozovacího kapitálu, ze zboží daného na úvěr a musí zvýšiti ceny a tím umenšiti se odbyt doma i do ciziny, i dovoz z ciziny. Při snížení sazeb nastane opak.

Našemu oběživu neslouží však za podklad hospodářské statky, oběh jeho je neměnný, nepružný, je to prostě **neúročný státní dluh bez soukromohospodářského podkladu, podléhající libovolnému posuzování, volné hře důvěry neb nedůvěry ke státu, k jeho hospodářské přítomnosti i budoucnosti.** Nejistota, zdali a jak budou tyto neúročné obligace státní zaplacený, sama o sobě vede ke kolísání mezinárodního kursu, k neoprávněným a nezdravým ziskům, jednou importérů, po druhé exportérů, k při-

rážkám na ceně pro krytí valutního rizika v mezinárodním obchodě, všecek styk s cizinou a všecko podnikání dostává ráz hazardní hry, ne přesné kalkulace.

Mezinárodní kurs přemášen je bezmyšlenkovitě doma na všechny vztahy, je psychologickým podnětem ke zvyšování mezd, platů, zisků podnikatelských a obchodních ve směru nahoru a tím tvoří se nové zvýšené důchody, ale také zvýšené ceny.

Mezinárodní kurs státovek nezávisí jen na mezinárodní obchodní a platební bilanci, na poměru mezi dovozem a vývozem, nýbrž na důvěře ve stát a jeho budoucnost.

13. Vidíme tedy, že při ukončení světové války došlo k úplnému rozvratu na poli valutním a to ve všech státech celého světa. Nejenom ve válčících, nýbrž také v ostatních. I státy s měnou řádnou či standardní jako Švýcarsko, Švédsko, Norsko, Dánsko, Spojené Státy, Japonsko, mají svoje těžké starosti právě proto, že ohromná část světa dostala se válkou do rozkladu hospodářského a tím také valutního.

Švýcarsko neuvítá ve svých výletních místech, sanatoriích, na svých horách hostí ze všech zemí východních, poněvadž nemohou vynaložiti ohromné obnosy, které by potřebovali na útratu ve švýcarských francích a z důchodů občanů švýcarských zmizí ohromné obnosy, representované návštěvou cizinců.⁸⁾

Severní Amerika bude postavena — až upokojí domácí hlad po zboží a nasytí Evropu — před vývozní stagnací svého průmyslu, za války zdokonaleného a může býti první zemí pronikavé průmyslové krise právě proto, že země s rozvrácenou valutou nebudou moci kupovati v Americe průmyslové výrobky, ani za hotové, ani na úvěr, pokud nedají si svoje finance do pořádku.

Deruta markové měny bude mítí dlouho vliv na francouzský i belgický frank, poněvadž na splnění mírových závazků se strany Německa bude závislo povznesení obou těchto těžce vyčerpaných zemí.

Těžké hospodářské důsledky světové války házejí všude svoje černé stíny a válka polkračuje na hospodářském poli dále, ovšem ne mezi stejnými soupeři.

Přechod k mírovému hospodářství je mnohem komplikovanější než vstup do válečného stavu, poněvadž mají býti napraveny pětileté škřichy proti účelům hospodářského snažení lidstva.

Po převratu.

14. Přebat z 28. října 1918 politicky proveden byl hladce. Daleko obtížnější bylo uspořádání věci hospodářských.

V předešlé kapitole uvedl jsem příčiny, jak došlo k hospodářskému rozvratu v Rakousko-Uhersku, jehož částí byl náš stát. Ze dvou států různě hospodářsky spravovaných vznikl: Čechy, Morava a Slezsko z Rakouska, Slovensko z Uher. Vyjímaje pronikavější hospodářství válečné, zavedené v Rakousku, nebylo v koncích, k nimž se v obou státech došlo, rozdíl.

Prvým úkolem finanční správy musilo býti, aby chyby, které byly páčány za války, byly odstraněny, nebo aby v nich nebylo pokračováno. K tomu směřovala první opatření.

15. Neměly se dále tisknout bankovky pro krytí výloh státní správy.

Pronikavější opatření nebylo možno provésti hned na počátku, poněvadž jednak hranice nebyly